

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті обґрунтовано необхідність підготовки майбутніх соціальних працівників до організації та проведення соціальної експертизи; представлено досвід впровадження програми навчального курсу «Соціальна експертиза» для підготовки студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Завдання соціальної експертизи полягає в тому, щоб оцінювати вплив політичних, технічних, економічних, соціальних новацій на становище населення в цілому або його окремих соціальних груп. Тому майбутні соціальні працівники мають бути готовими виконувати роль експертів, організовувати та очолювати експертні групи.

Ключові слова: експертиза, соціальна експертиза, соціальний працівник.

В статті обґрунтовано необхідність підготовки майбутніх соціальних працівників до організації та проведення соціальної експертизи; представлено досвід впровадження програми навчального курсу «Соціальна експертиза» для підготовки студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Завдання соціальної експертизи полягає в тому, щоб оцінювати вплив політичних, технічних, економічних, соціальних новацій на становище населення в цілому або його окремих соціальних груп. Тому майбутні соціальні працівники мають бути готовими виконувати роль експертів, організовувати та очолювати експертні групи.

Ключевые слова: экспертиза, социальная экспертиза, социальный работник.

In the article the need for future social workers in the organization and conduct of social expertise, the experience of program implementation of the course "Social expertise" to prepare students for educational qualification of "bachelor". The task of social assessment is to evaluate the impact of political, technical, economic, social innovation on the situation in the general population or specific social groups. Therefore, future social workers must be prepared to act as experts, organize and lead expert groups.

Keywords: assessment, social assessment, social worker.

Постановка проблеми. Сучасна політика та управління відчувають потребу в широкому спектрі науково-технічної, економічної, соціальної, правової та інших видів спеціалізованої експертизи. Метою проведення цих експертиз є пошук оптимального рішення тієї або іншої задачі, що відповідає заданим пріоритетам і критеріям. На цій основі експертиза сама стає значущим соціальним і політичним інститутом.

У всіх розвинених країнах давно стало нормою проведення експертизи на стадії підготовки документів і проектів, перед прийняттям офіційних рішень (державних, муніципальних, внутрішньовідомчих тощо). Як вид аналітичної, оцінної, прогностичної діяльності експертиза в даний час отримує розвиток у двох основних формах: елемента (стадії) процесу управління; виду консалтингової діяльності.

У першому випадку мова йде про корпоративну експертизу (або внутрішню експертизу), у другому – замовлену зовнішню експертизу, яка проводиться незалежними експертами.

У ряді інших видів експертиз особливе місце займає соціальна експертиза. Пов'язана з соціальними об'єктами і проблемами, вона отримує широке застосування зважаючи на широке коло різних управлінських рішень, що мають явні й приховані соціальні наслідки. Соціальна експертиза відповідає всьому різноманіттю цілей, об'єктів, методів і засобів соціальної політики, і тому вона виходить за галузеві рамки соціальної сфери (освіта, охорона здоров'я, культура, соціальне забезпечення, соціальне обслуговування, пенсійне забезпечення тощо).

Загальна задача соціальної експертизи полягає в тому, щоб оцінювати вплив політичних, технічних, економічних, соціальних новацій на становище населення в цілому

або його окремих соціальних груп. Тому майбутні соціальні працівники мають бути готовими виконувати роль експертів, організовувати та очолювати експертні групи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на широке застосування соціальної експертизи, її методологічне та методичне оформлення, а також нормативне та правове забезпечення в нашій країні знаходяться все ще в стадії розробки. У процесі підготовки майбутніх соціальних працівників, соціальних педагогів використовують праці Н. Болотіної, Р. Вайноли, Л. Вакулєнко, Н. Заверико, С. Катаєва, Б. Литвак, Т. Семігіної, які досліджували технологію соціальної експертизи [1, 2]. Багато питань щодо організації та проведення соціальної експертизи, її методів і досі мають дискусійний характер.

Формулювання цілей статті. Тим часом, стаючи елементом процесу прийняття управлінського рішення, соціальна експертиза вимагає свого спеціального вивчення з позицій як користувача експертної інформації (органу / особи, що приймає рішення), так і виконавця робіт по соціальну експертизу.

Метою статті є висвітлення досвіду підготовки майбутніх соціальних працівників до організації та проведення соціальної експертизи.

Виклад основного матеріалу. У 2012 році нами була розроблена та впроваджена програма курсу «Соціальна експертиза» відповідно до освітньо-професійної програми підготовки «бакалавр» напряму 6.130102 «Соціальна робота» Інституту психології та соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є технологія соціальної експертизи як одна з провідних технологій соціальної роботи. Обумовленість застосування даної технології впливає з особливостей функціонування системи соціальної роботи, специфіки діяльності фахівців, характеристик об'єкта соціальної роботи. В першу чергу, необхідність застосування технології соціальної експертизи пов'язана зі специфікою завдань, що постають перед фахівцями установ соціальної роботи, які характеризуються складною формалізацією та проблемністю здійснення кількісного аналізу.

Метою соціальної експертизи є встановлення відповідності діяльності органів державної влади та інших соціальних інститутів соціальним інтересам громадян і завданням соціальної політики, формування пропозицій для досягнення такої відповідності.

Соціальна експертиза є оціночно-консультаційною діяльністю. Спектр застосування цієї технології в соціальній роботі досить широкий. Розгляд видів соціальної експертизи в рамках пропонованого навчального курсу дозволить майбутнім соціальним працівникам наочно показати сферу застосування технології соціальної експертизи.

Навчальний курс «Соціальна експертиза» є складовою частиною дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Міждисциплінарні зв'язки: «Теорія соціальної роботи», «Вступ до спеціальності «Соціальна робота», «Технології соціальної роботи», «Соціологія», «Соціальне проектування», «Основи соціальної політики», «Соціальна молодіжна політика».

Метою навчальної дисципліни «Соціальна експертиза» є: оволодіння студентами основами соціальної експертизи як інструменту вдосконалення управління соціальною сферою, а також на формування практичних навичок організації соціальної експертизи та використання її результатів.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Соціальна експертиза» є: ознайомлення з метою та завданнями соціальної експертизи; визначення прикладного значення соціальної експертизи; опанування організаційно-методичних основ проведення соціальної експертизи; ознайомлення із методами соціальної експертизи та відпрацювання навичок проведення соціальної експертизи.

Кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення дисципліни, становить 108 год., з них 16 год. – лекції, 12 год. – семінарські заняття, 4 год. – індивідуальна робота, 60 год. – самостійна робота, 36 – год.самостійна робота з підготовки до екзамену, 4 год. – модульний контроль.

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів.

Розглянемо тематику модулів та перелік питань, які розглядають під час вивчення тем.

Перший змістовий модуль «Теоретичні основи та практичне значення соціальної експертизи» містить такі теми та питання:

Тема 1. Мета та завдання соціальної експертизи

Соціальний ефект управління: проблеми його обліку і оцінки. Місце досліджень соціальних ефектів в управлінському циклі. Соціальна експертиза: поняття, мета, об'єкти і предметна область.

Основні поняття теми: соціальна експертиза, облік, оцінка, соціальний ефект.

Семінарське заняття 1. Теоретичні основи соціальної експертизи (2 год.).

Тема 2. Прикладне значення експертизи

Інституційно-правові засади соціальної експертизи. Види експертиз і їх функціональне призначення. Функції соціальної експертизи. Суб'єкти соціальної експертизи та їх функції. Принципи організації експертизи. Організаційна схема проведення соціальної експертизи. Завдання і зміст робіт з організації експертної оцінки. Базові організаційні форми (моделі) соціальної експертизи. Фінансування соціальної експертизи.

Основні поняття теми: соціальна експертиза, види соціальної експертизи, функції соціальної експертизи, моделі соціальної експертизи.

Семінарське заняття 2. Практичне значення соціальної експертизи у соціальній роботі (2 год.).

Тема 3. Суб'єкти експертних оцінок

Вимоги, що пред'являються до експерта. Відбір експертів і формування експертних груп. Умови роботи експертів. Особливості та проблеми експертної діяльності.

Основні поняття теми: соціальна експертиза, види соціальної експертизи, експертна діяльність, експерт.

Семінарське заняття 3. Організаційно-методичні основи проведення соціальної експертизи у соціальній роботі (2 год.).

Підсумковий модульний контроль (2 год.)

Другий змістовний модуль «Методичні основи проведення соціальної експертизи».

Тема 4. Методи соціальної експертизи

Поняття методу експертизи. Класифікація методів соціальної експертизи. Методи і прийоми обробки експертної інформації.

Основні поняття теми: соціальна експертиза, метод, методи соціальної експертизи, класифікація, прийоми, обробка експертної інформації.

Семінарське заняття 4-5. Сутність методів соціальної експертизи (4 год.).

Тема 5. Результати соціальної експертизи та специфіка їх використання

Підготовка результатів соціальної експертизи. Вимоги до експертного висновку. Процедури прийняття підсумків соціальної експертизи. Використання результатів соціальної експертизи.

Основні поняття теми: соціальна експертиза, метод, методи соціальної експертизи, класифікація, прийоми, обробка експертної інформації.

Семінарське заняття 6. Підготовка результатів соціальної експертизи (2 год.).

Підсумковий модульний контроль (2 год.).

Для самостійної роботи студентам пропонується кілька завдань, що мають підсумовувати знання, отримані під час вивчення поточних тем курсу «Соціальна експертиза».

Теми, що виносяться для самостійної роботи студентів, безпосередньо пов'язані з матеріалом, який вивчається на поточних заняттях. Виконання завдань самостійної роботи вимагає від студента глибокого володіння матеріалом, отриманим під час поточних занять, розвиває вміння самостійно досліджувати проблему шляхом пошуку й аналізу спеціальної літератури з різних галузей знань, розвиває вміння викладати та відстоювати власну точку зору.

Завдання виконуються у зошитах для самостійної роботи та подаються на підсумковому занятті відповідного модуля. Розглянемо детальніше питання самостійної роботи студентів.

Самостійна робота 1. Теоретичні основи та практичне значення соціальної експертизи

1. Соціальна експертиза: поняття, мета, об'єкти і предметна галузь

2. Інституційно-правові засади соціальної експертизи

3. Види експертиз та їх функціональне призначення
4. Функції соціальної експертизи
5. Функції суб'єктів соціальної експертизи
6. Принципи організації соціальної експертизи, які забезпечують її незалежність
7. Організаційна схема проведення соціальної експертизи
8. Завдання та зміст робіт з організації експертної діяльності
9. Базові організаційні форми (моделі) соціальної експертизи
10. Вимоги, які висуваються до експерта
11. Проблеми відбору експертів та формування експертних груп
12. Визначення умов роботи експертів

Самостійна робота 2. Методичні основи проведення соціальної експертизи.

1. Поняття методу експертизи
2. Класифікація методів соціальної експертизи
3. Методи і прийоми обробки експертної інформації
4. Підготовка результатів соціальної експертизи
5. Вимоги до експертного висновку
6. Процедури прийняття підсумків соціальної експертизи
7. Використання результатів соціальної експертизи

Наприкінці вивчення курсу студентам пропонується індивідуальне навчально-дослідне завдання. Індивідуальне навчально-дослідне завдання з курсу «Соціальна експертиза» – це вид науково-дослідної роботи студента, форма самостійного вивчення актуальних проблем, передбачених навчальною програмою курсу. Це початковий етап науково-педагогічного дослідження, воно обов'язково повинно містити результати власного пошуку і висновків, відображати певний рівень навчальної компетентності студента щодо вирішення поставлених завдань.

Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання передбачає:

- вивчення, творче осмислення та систематизацію навчального матеріалу;
- роботу з нормативно-правовими документами, якими регламентується діяльність соціальних працівників;
- поповнення і поглиблення знань, умінь і навичок, здобутих під час аудиторної роботи;
- самостійний пошук інформаційних джерел (наукові видання, навчальна література, словники, довідники, каталоги, різнопрофільні енциклопедії, періодичні видання, збірники наукових статей тощо);
- роботу у мережі Internet для отримання найсучаснішої інформації щодо соціальної експертизи;
- обґрунтування висновків, власне бачення вирішення питань, які вивчаються;
- формування дослідницьких умінь студентів;
- розвиток самостійності, педагогічного мислення, творчих здібностей майбутніх соціальних працівників;
- активізацію пізнавальної діяльності студентів, поглиблення їх інтересу до професії соціального працівника, формування їх професійних орієнтацій, моральних цінностей.

У межах курсу «Соціальна експертиза» студентам пропонується як індивідуальне навчально-дослідне завдання – створення проекту, робота над яким складається з 8 етапів:

1. здійснити порівняльну характеристику соціальної експертизи та інших видів експертиз (за призначенням; основними завданнями; місцем експертизи у прийнятті управлінського або іншого рішення) на прикладі конкретних експертиз за вибором студента;
2. здійснити аналіз нормативного забезпечення державної і громадської соціальної експертизи на основі вивчення одного з нормативних і правових

документів (закони, положення тощо) про проведення соціальної експертизи на державному, регіональному або місцевому рівні (за вибором студента);

3. здійснити аналіз діяльності суб'єктів державної та громадської соціальної експертизи на основі вивчення нормативних правових документів, які регламентують діяльність учасників соціальної експертизи (закони, положення, розпорядження тощо) і прикладів проведення соціальної експертизи цим органом;

4. провести аналіз організації процесу соціальної експертизи стосовно розподілу функцій суб'єктів експертизи, можливостей реалізації різноманітних організаційних моделей соціальної експертизи на основі вивчення нормативного правового документу (закон, положення) про проведення соціальної експертизи;

5. обґрунтувати та сформулювати вихідні положення для проведення соціальної експертизи: об'єкт експертизи (соціальний проект, нормативний і правовий акт, соціальна програма тощо); мета соціальної експертизи; учасники соціальної експертизи (замовник-організатор-виконавець); організаційна модель соціальної експертизи;

6. визначити кількісний та якісний склад експертної групи, методи її формування; сформулювати основні умови роботи організатора з цією експертною групою;

7. обрати доречний (і) метод (и) проведення експертизи обраного об'єкту; обрати вид (и) експертних оцінок, які будуть використані у межах обраного (их) методу (ів); обґрунтувати свій вибір і визначити, яка експертна інформація буде отримана за допомогою цього (их) методу (ів);

8. сформулювати пакет підсумкової документації проведеної експертизи; визначити основні змістовні положення результатів цієї експертизи; запропонувати можливі варіанти оцінки якості результатів експертизи.

Оцінка за проект є обов'язковим балом, який враховується при виставленні підсумкової оцінки з навчального курсу «Соціальна експертиза».

Максимальна кількість балів за індивідуальне навчально-дослідне завдання – 30.

Наведемо приклад критеріїв оцінювання індивідуального навчально-дослідного завдання та максимальну кількість балів по кожному з них:

- формулювання мети і завдань роботи (2,5 бали);
- складання плану, чіткість і послідовність викладу матеріалу (2,5 бали);
- обґрунтоване розкриття проблеми, аналіз різних інформаційних джерел (наукових видань, навчальної літератури, періодичних видань, матеріалів мережі Internet), критична та незалежна оцінка різноманітних точок зору, позицій, аргументів (5 балів);
- зв'язок з реальною практикою, аналіз діяльності окремих організацій, конкретних проблемних ситуацій (5 балів);
- доказовість висновків, творчий підхід до виконання завдань (10 балів);
- якість оформлення роботи (5 балів).

Упродовж навчання студентам пропонуються лекції з використанням інтерактивних методів (рольових, ділових, інтерактивних ігор), практичні заняття, аналіз науково-педагогічної літератури та періодичних видань, бесіди, керовані дискусії, тренінг, складання графічних схем, моделей, робота з допоміжним матеріалом, складання словника, робота з різноманітними інформаційними джерелами в мережі Internet, самостійна робота, розв'язання проблемних ситуацій, розробка методичних рекомендацій, експертних висновків, тестування тощо.

Вивчення студентами навчальної дисципліни «Соціальна експертиза» завершується складанням екзамену.

Висновки. Отже, розроблений та впроваджений нами курс «Соціальна експертиза» охоплює актуальні питання організації процесу соціальної експертизи і може бути рекомендований для підготовки майбутніх соціальних працівників. У результаті

опанування курсу студенти ознайомлюються з основами організації та проведення соціальної експертизи, відпрацьовують навички, виступаючи у ролях «експерт», «керівник експертної групи», «організатор соціальної експертизи». Загалом, курс сприяє формуванню належного професійного рівня та готовності до роботи майбутніх соціальних працівників у цьому напрямі.

Навчальні досягнення студентів з дисципліни «Соціальна експертиза» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів більше 100. Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти, де зазначено види й терміни контролю (набір модульних контрольних робіт, набір тестів, проблемні задачі, підсумкова робота для виміру залишкових знань).

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К., Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
2. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [Т. Ф. Алексєнко, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько та ін.] ; за ред. І. Д. Звереві. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.

Рецензент: д. пед. н., проф. Плахотнік О. В.